

ime, da se povrede kontraktualnog morala svode više-manje na prijevartu, krađu, nepravedno obogaćenje, oštećenje drugoga i sl. Pitanje pak ekvivalencije s čisto ekonomske strane nije lako odrediti. To se dosta mijenja prema ekonomskim promjenama, npr. u vezi s promjenom vrijednosti novca ili njegove funkcionalnosti. Na tom području jasna je razlika između »neplodnog« novca u srednjem vijeku i njegove uloge danas.

Kad bismo htjeli »otvoriti« ovo pitanje, predočile bi nam se mnoge suvremene mjere sistema osiguranja ili rentnog sistema. Ali bi nam se predočila i važna nova dimenzija veće cijene rada. S time u vezi i II vatikanski sabor poziva da se benefiциjski sistem ili dokine ili temeljito reformira (*Presb. ordinis*, br. 20). Međutim, i OGZ govori o sličnim ugovorima, npr. o dosmrtnim rentama (§ 1284; 1269). Ipak prednost ide radnom ugovoru.

Knjiga nas zadivljuje svojom minucioznošću, znanstvenom spremom. Doista pravi prilog napretku ekonomije u službi moralke, odnosno katoličkog nazora na ekonomske probleme. I u tome je Crkva ostala dosljedna, vjerna nepromjenljivim načelima vjere i morala. Ako je objektivni red morala nazvala vrhovnim redom kojemu su podložne sve druge aktivnosti, jasno je da je tom redu podložna i ekonomska aktivnost (*Inter mirifica*, br. 6). S tog stanovišta Crkva će uvijek imati što reći o uvijek novim pitanjima na području ekonomske djelatnosti.

J. K.

P. M. BRLEK, *De momento Duns Scoti pro iure iurisque formatione*, u seriji »*Studia scholastico-scotistica*«, 4 (1968), str. 767—816, Rim.

Stari su naučavali da jedan te isti čovječji razum iz spekulativne sfere prelazi u onu praktičnu. Skot nije mogao ostati u sferi suhih spekulacija, jer mu je na srcu da svaka znanost imade svoju vitalnu vrijednost. To se mora reći i o filozofiji i o teologiji. Nije moguće izolirati pojam prava od pojma nadnaravnog reda. I pravo računa

na Boga kao autora nadnaravi, na vječni život kao konačni cilj svih ovozemnih uređenja. Teologija prava danas predstavlja važnu granu teoloških proučavanja.

Ne radi se o nekoj posve novoj disciplini. Postojala je ta povezanost prava i teologije oduvijek. Pravo se mora povezati s poviješću spasenja, npr. s ustanovljenjem Crkve. I posve je opravdano što nam je pisac ove rasprave u trećem dijelu donio analitički pregled utjecaja Skotove nauke na filozofiju i na teologiju prava.

Ova rasprava nema samo vrijednost neke monološke ili monografске radnje. Ona naglašuje uvijek aktualnu temu: Čovjek je sinteza! I pravo mora pomoći u stvaranju te zajedničke idejno-praktične životne sinteze, a to ne može postići ako se idejno i praktički ne poveže s filozofijom i teologijom.

Praktične primjene u posljednjem dijelu rasprave stavljaju krunu ovoj vrlo sistematski izrađenoj studiji. A poznata je piščeva odlika u metodičkom pristupanju svim pitanjima.

J. K.

ANTON TRSTENJAK, *Kad bih još jedanput živio*, Đakovo 1968, str. 7—183 i fusnote str. 183—189, na hrvatski iz slovenskog originala izdao Biskupski ordinarijat Đakovo.

Knjiga sadrži psihologiju životne mudrosti koliko se ona odrazuje kroz preko 5000 upitnih listova pobranih iz svih slovenskih općina, svih staleža i profesija. U brojčanim podacima obuhvaćeno je što nijedna demografska statistika ne može obuhvatiti: čovjekove misli i čuvstva.

Jest, radijus anketiranih ipak je dosta skućen. Poziv drugima da obave isti posao u svojim krugovima! Usporedbom dobila bi se vjernija i potpunija slika tog psihološkog profila. Jer, ne može se osporiti, poneki odgovori nedvosmisleno kazuju da su ovisni o etničko-vjerskom ambijentu, npr. u vezi s pitanjem o cilju života (str. 164), o poruci omladini (str. 173) i sl. A to je i razumljivo.

Koliko god knjiga bila prema nakani pišćevoj psihološke naravi, ona je de facto i filozofija života. To je pisac bjelodano dokazao svojim dubokim osvrtima na anketne izvještaje, svojim usporedbama, zaključcima, usmjerenjima. Ta psihologija ne sistira u sebi. Ona ne daje odgovor na najviša i najdublja pitanja života. Za to joj je potrebna filozofija. Čovjek je sinteza, totalnost, i sve je u njemu u nekom redu i poredanosti.

Imamo, dakle, pred sobom vrlo dragocjenu verifikaciju ideja i pretpostavki kao baštine filozofije prošlosti. Verificira se suštinska antropologija zalazom u čovječje misli i osjećaje. I sve se te misli i osjećaji grupiraju oko onih bazalnih, najširih i najdubljih. I za čovjeka najinteresantnijih.

Posve je logično da ovu verifikaciju usporedimo s postavkama opće mudrosti čovječanstva izražene u nekim osnovnim i općenitim načelima izvedenih iz one obične, vulgarne psihologije i filozofije ljudskog naravnog razuma. Uzmimo neke primjere.

Vjekovna mudrost nas uči da svako živo biće želi sebe sačuvati u životu, da se opire uništenju, stoga je posve razumljiv rezultat ankete o pitanju pomisli na samoubojstvo naime da 4/5 i ne pomisli na to da bi učinilo samoubojstvo (str. 85), 71% anketiranih još jedanput bi željelo živjeti (str. 101), iako ih ima 17% (samo toliko) koji su potvrdili da su im se ispunili životni planovi (str. 114).

Sv. Toma je naučavao da čovjek sve što svjesno čini čini iz težnje prema sreći, blaženstvu, odnosno da sve čini iz neke ljubavi. I to potvrđuje istim riječima postignuta anketa (str. 159). Razumljivo, jer se radi o strukturnoj zakonitosti čovječje psihe. Drukčije ne može biti. Niti će u budućnosti biti.

I stari su govorili da je čovjek prije svega »animal conjugale«, a ne općenito »sociale«, i sada eto anketa donosi da bi gotovo 3/4 ljudi ponovno sklopili brak kad bi im se pružila prigoda da još jedanput mogu živjeti (str. 59). U istom smislu se govorilo da aktivna prokreativna svijest prvotno pripada muškarcu, i doista 89% muškaraca bi

ponovno željelo imati djece, dok kod žena 77% (str. 77—78).

Prebacujući psihologiju na filozofiju života, mogli bismo se pitati: otkud to da ipak znatan postotak ljudi na misaonom i na čuvstvenom životu ekstrapolira? Otkud da čovjek kao »svrhovito biće« samo u 17% slučajeva tvrdi da je ispunio životni plan? Otkud, recimo kratko, neispravne misli, čuvstva, ona stvarna čovječja o t u đ e n j a ?

S jedne strane čovjek nam se pokazuje uzvišen, s druge pak kao defektan. Terete ga nedostaci, po-manjkanja, iznevjerenja, a opet neprestano teži prema nečemu što je više, nepoznato, uzvišeno. I može se reći da jedino kršćanska filozofija života može na to odgovoriti s nekim zadovoljenjem. Velim »nekim«, jer za naravni razum ni taj odgovor nije potpuno uvjerljiv.

U povijesti čovječanstva dogodila se najsudbonosnija alijenacija kada je pračovjek otkazao priznanje ovisnosti Stvoritelju, te htio mjerodavno uzeti u svoje ruke demarkacioni kriterij dobra i zla. Prvotna ravnoteža je popustila, i pri rođena defektnost čovječja stupila je na snagu. Tom osnovnom defektu uslijedili su individualni defekti. I tako se neprestano val čovječanstva prenosi, ljudi se rađaju, ali svi su podložni defektu neravnoteže, pojedinci i više i manje, prema individualnim faktorima.

S druge strane, i veličina otkupljenog čovjeka neprestano ga zove prema visinama. Vrhunci zovu. To je kršćanski eshaton. To su prekogrobne vrednote. One zrače u moralnim i milosnim vrednotama na ovom svijetu. I to daje čovječjoj duši neku trajnu napetost, stvara u njemu dijalektiku, kao neku podvojenost.

Zato kršćanstvo nuđa čovjeku integralni pogled na život. Tumači mu ga potpunije nego drugi životni sistemi. Osmišljuje ga višim vrednotama. I, posve razumljivo, za dosljednog kršćanina ne može biti govora ni o samoubojstvu ni o razočaranju, jer je on sin istine, slabode, integralnog života.

Suvišno bi bilo i spominjati da je pisac sve izveo s poznatom strašću i točnošću. Sve uokvirio i sve-

mu dao suvislu cjelinu, tako te se u istoj knjizi može naći psihološka i filozofska sinteza životne mudrosti. I tko da mu ne bude zahvalan?

J. K.

NEKA IZDANJA Hrvatskog književnog društva sv. Cirila i Metoda

Pređa mnogom su izdanja biblioteke »Zlatno pero«. To su sažeta izdanja debelih djela velikih svjetskih pisaca. Nema sumnje da se svaki vjernik, pa i teolog, mora počesto vraćati na ovu vrstu pisanja, jer njegov »stručni« prostor nekako ga udaljuje od života, od životne topline. Lewis Wallaceov *Ben Hur*, pa *Ruzarij* Florencea L. Barclaya predstavljaju ugodno i poučno štivo. Dušobrižnici su često u neprilici koje će knjige pružiti mladeži. Zbog toga ovaj pothvat treba pohvaliti. Razumije se, ostaje pitanje da li ova sažeta izdanja, iako praktična, ne osiromašuju puninu izraženu u originalnim, velikim izdanjima?

Isto tako za one najmlađe u izdanju »Lipa« imamo *Priče za Sveu i Karen Mare Švel-Gamiršek* kao i *Zgode i nezgode Ciplića Njuškalića Antice Juras-Ljubić*. Teolog mora pohvaliti ovakva izdanja, jer ga sv. Pavao poučava da treba hraniti djecu mlijekom a ne tvrdom hranom (1 Kor 3, 2). Zakon primjerenosti u didaktici i pedagogiji od kapitalne je važnosti. U pokoncilsko vrijeme i kod nas se širi neka literatura apsolutne ili apstraktne teologije. U njoj se opaža da pisac želi doista nešto reći, ali riječ mu je teška, ideja mu se rađa uz porođajne muke, i na kraju teško je izreći što je htio reći. Neka nas i ovdje pouči poziv na Bibliju. Sv. Pavao piše (1 Kor 14, 6—20) da propovjednik, recimo svaki učitelj vjere, mora govoriti razumljivo, ono što je solidno i korisno. Tko govori nerazumljivo, tuđinac je onomu komu govori, a ovaj njemu. Nekorisna nauka ne pobuđuje interes. Nesolidna počiva na pijesku.

U izdanju biblioteke »Žetva« pruža nam se knjiga *Povratak u djetinjstvo* Ante Jakšića i *U zrcalu* Stjepana Krčmara. Nema sumnje

da će i teolog pod lijepom formom ovih djela naći dukobu teološku problematiku, osobito onu s moralnog područja. Dok takva štiva zadržavaju, očekuje se da će i poučiti. Zašto? Jer općenito mora biti priznato načelo da pouka mora odgajati, a odgajanje poučavati.

U pitanju knjige *U zrcalu* Stjepana Krčmara kao teolog imao bih jednu opasku. Dopuštam da književnost u načelu ne može biti moralizatorska kao neki priručnik moralke ili skup moralnih smjernica za život. Međutim, smije li biti demoralizatorska, u smislu upućivanja ili poticanja na ono što je s moralne strane vrijedno diskvalifikacije? Ne diram u nakanu; sa svim obratno, ali pred nama je knjiga u svojoj objektivnoj datosti.

Istina, psihologija ima svoju autonomiju. Autonomija mora biti u granicama viših zakona. U konkretnosti života ona se ne može potpuno emancipirati od etike, moralke. Kad se čovjek bavi psihološkom analizom, a on je uvijek »homo morum«, u našem slučaju i »homo christianus«, ostaje za njega mogućnost da na ovaj ili onaj način povijedi vrlo osjetljivo područje etike, morala. Vrlo je značajna programatska izjava II vatikanskog sabora (*Inter mirifica*, br. 6). Sabor tu poziva sve da priznaju apsolutno prvenstvo etičko-moralnog reda iznad svih ostalih prostora djelatnosti i ljudskih zanimanja. Taj etičko-moralni red obuhvaća, nadvisuje i upravlja svim ostalim područjima djelovanja.

Treba priznati da se neetičko-nemoralno ne uzvisuje nitj ima posljednju riječ, ne prelazi u djelo, ali to nije dosta. Neposredno opisanje manje vrijednog postupanja prima svoj konačni epilog u ispravnom postupku, i to opravdava likove, ali možda bi ponegdje psihološka istančanost mogla imati malo istančaniji etičko-moralni korlat.

J. K.

JEAN DANIELOU, *Osporavanja i svjedočenja*, izdanje Hrv. knjiž. društva Sv. Cirila i Metoda, 1969, prijevod s francuskog, str. 64.